

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.4.40>

MIĘDZYNARODOWE STANDARDY REALIZACJI PRAWA DO ODWOŁANIA DO SĄDU ADMINISTRACYJNEGO

Yuriy Osipov

student Naukowo-Badawczego Instytutu Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0009-0002-6082-8494

osipov.yrii1@gmail.com

Adnotacja. W artykule na podstawie analizy głównych międzynarodowych aktów prawnych w dziedzinie ochrony praw człowieka i obywatela przeprowadzono badanie w celu wyodrębnienia i ujawnienia treści międzynarodowych standardów realizacji prawa do odwołania się do sądu administracyjnego. Stwierdzono, że w podstawowych międzynarodowych dokumentach prawnych dotyczących praw człowieka i obywatela prawo do odwołania się do sądu administracyjnego nie jest wyraźnie zapisane, wynika pośrednio z systemowej interpretacji międzynarodowych standardów zapisanych w dokumentach ONZ i Rady Europy w sprawie praw człowieka. Podkreślono wspólne standardy międzynarodowe, które stwarzają bezpośrednie warunki do praktycznego zabezpieczenia i realizacji prawa do odwołania się do sądu administracyjnego. Jedynym międzynarodowym dokumentem prawnym, który bezpośrednio normalizuje zobowiązanie odpowiednich podmiotów do zagwarantowania prawa do odwołania się do sądu administracyjnego, jest Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 53/144 z dnia 9 grudnia 1998 r., zatwierdzająca deklarację w sprawie prawa i obowiązków jednostek, grup i organów społeczeństwa do promowania i ochrony powszechnie uznanych praw człowieka i podstawowych wolności. Stwierdzono, że międzynarodowe standardy realizacji prawa do odwołania się do sądu administracyjnego są składnikiem międzynarodowych standardów zapewnienia prawa do sądu i prawa dostępu do sądu.

Słowa kluczowe: międzynarodowe standardy praw człowieka, europejskie standardy praw człowieka, prawo do odwołania się do sądu administracyjnego, prawo do sądu, prawo dostępu do sądu.

INTERNATIONAL STANDARDS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO APPLY TO AN ADMINISTRATIVE COURT

Yuriy Osipov

Laureate of the Scientific Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0009-0002-6082-8494

osipov.yrii1@gmail.com

Abstract. In the article, based on the analysis of the main international legal acts in the field of protection of human and citizenship rights, a study was conducted on the identification and disclosure of the content of international standards for the implementation of the right to apply to an administrative court. It was concluded that the right to apply to an administrative court is not directly enshrined in the main international legal documents on human and citizenship rights, it follows indirectly as a result of the systematic interpretation of international standards enshrined in the UN and Council of Europe human rights documents. The general international standards that create direct conditions for the practical provision and implementation of the right to apply to an administrative court are highlighted. It was determined that the only international legal document that directly regulates the obligation of the relevant subjects to guarantee the right to apply to the administrative court is Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms adopted 09 December 1998 by General Assembly resolution 53/144. It was concluded that international standards for the implementation of the right to apply to an administrative court are a component of international standards for ensuring the right to a fair trial and the right to access to court.

Key words: international standards of human rights, European standards of human rights, the right to apply to an administrative court, right to a fair trial, the right to access to court.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ

Юрій Осіпов

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0009-0002-6082-8494

osipov.yrii1@gmail.com

Анотація. У статті на основі аналізу основних міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини і громадянина проведено дослідження щодо виокремлення та розкриття змісту міжнародних стандартів реалізації права на звернення до адміністративного суду. Зроблено висновок, що в основних міжнародно-правових документах

з прав людини і громадянина прямо не закріплено право на звернення до адміністративного суду, воно опосередковано впливає в результаті системного тлумачення міжнародних стандартів, закріплених в документах ООН та Ради Європи про права людини. Виокремлено загальні міжнародні стандарти, які створюють безпосередні умови для практичного забезпечення та реалізації права на звернення до адміністративного суду. Визначено, що єдиним міжнародно-правовим документом, яким безпосередньо унормовано зобов'язання відповідних суб'єктів гарантувати право на звернення до адміністративного суду, є резолюція 53/144 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1998 р., якою затверджено Декларацію про право і обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини і основоположні свободи. Зроблено висновок, що міжнародні стандарти реалізації права на звернення до адміністративного суду є складовою міжнародних стандартів забезпечення права на суд та права на доступ до суду.

Ключові слова: міжнародні стандарти прав людини, європейські стандарти прав людини, право на звернення до адміністративного суду, право на суд, право на доступ до суду.

Постановка проблеми. Нормативний характер прав людини пов'язує їх з таким поняттям, як «стандарти прав людини», що в останні роки у міжнародних відносинах набувають все більшої ваги. Саме стандартизація прав людини є ключовою підставою визнання тієї чи іншої правової системи такою, що відповідає чи не відповідає демократичним прагненням розвитку людства. В загальному уявленні, стандартизація прав людини спрямована, насамперед, на забезпечення мінімальних правових засобів захисту людини тією мірою, в якій це дає їй змогу реалізувати особистий потенціал в різних сферах. Таким чином, стандартизація прав людини є необхідним процесом хоча б з позицій визнання гідності кожної людини, незалежно від її громадянства, релігійної, національної, статевої, мовної та інших ознак (Наливайко, Степаненко, 2019: 8).

Стан дослідження проблеми. Тематика міжнародних стандартів прав людини, зокрема у сфері правосуддя, не є новою. Окремі її аспекти були предметом вивчення вітчизняних науковців різних галузей юридичних знань. Зокрема Бабкова В. досліджувала міжнародні стандарти як джерела судового права України (Бабкова, 2015), Бринцев В. вивчав втілення стандартів правової держави у національну модель організаційного забезпечення судової влади (Бринцев, 2010), Владишевська В. проводила дослідження щодо особливостей термінології та класифікації міжнародних стандартів у сфері правосуддя (Владишевська, 2016), Войтович І. досліджував європейські стандарти справедливого суду та їх застосування в адміністративному судочинстві України (Войтович, 2015), Джафарова О., Синицька Я. здійснили аналіз міжнародно-правових актів пов'язаних із визначенням правової природи, змісту та видів судових рішень в адміністративному судочинстві (Джафарова, Синицька, 2014), Рудик П. аналізував основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики (Рудик, 2019), Саленко О. розглядала міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів (Саленко, 2014), Хворостянкіна А. проводила аналіз європейських стандартів адміністративного процесу (Хворостянкіна, 2005). Водночас, незважаючи на досить велику кількість наукових праць з наведеної проблематики, безпосередньо міжнародні стандарти реалізації права на звернення до адміністративного суду розглядалися лише фрагментарно, в межах питань більш загального характеру, що зумовлює актуальність тематики даної роботи.

Метою статті є проведення на основі аналізу основних міжнародно-правових актів у сфері захисту прав людини і громадянина наукового пошуку щодо виокремлення та розкриття змісту міжнародних стандартів реалізації права на звернення до адміністративного суду.

Виклад основного матеріалу. Поняття «стандарт» походить від англійського «standard» і означає норму, критерій. У словникових визначеннях поняття «стандарт» розглядається як єдина форма організації, проведення чого-небудь (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2002: 274), норма, зразок, мірило (Великий тлумачний словник сучасної мови). Відносно права термін «standard of law» перекладається як «правовий стандарт, вимога, правовий критерій». Тим самим, в загальному розумінні стандарт існує як якийсь елемент або одиниця, що застосовується для порівняння, для приведення чого-небудь у відповідність. Відносно міжнародного права стандартизація: а) передбачає установлення вимог до відповідних процесів, порядку здійснення правовідносин; б) вимагає спільного підходу до уніфікації правил поведінки на основі угоди зацікавлених сторін, що повинні бути затверджені і визнані (Наливайко, Степаненко, 2019: 10).

Отже термін «міжнародно-правові стандарти» вважається найбільш прийнятним позначенням для комплексу закріплених у різноманітних міжнародних документах норм, що відображають певні уніфіковані (стандартизовані) правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва (Лапкін, 2013; Бабкова, 2015: 136-137).

У контексті наведеного привертає увагу сформульована у правовій доктрині України трирівнева структура застосування міжнародно-правових стандартів у національному законодавстві. По-перше, той чи інший стандарт має бути зафіксований у нормах міжнародного права та, відповідно, мати обов'язковий чи рекомендаційний характер; по-друге, цей стандарт має бути застосовано в юрисдикційних органах, тобто в міжнародних судових інстанціях; по-третє, цей стандарт має бути пояснено й визнано в наукових працях міжнародного рівня (Битяк, Барабаш, Кучерявенко, 2013: 257-265). Важливо наголосити на тому, що обов'язковість дотримання таких вимог безпосередньо залежить від форми їх закріплення, яка може полягати як у міжнародно-правових договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (що згідно зі ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства України і має обов'язкову юридичну силу), так і в інших міжнародних документах, що не мають обов'язкової юридичної сили (Бабкова, 2015: 136-137).

Стосовно безпосередньо тематики нашого дослідження варто окреслити, що в основних міжнародно-правових документах з прав людини і громадянина прямо не закріплено право на звернення до адміністративного суду, воно опосередковано впливає в результаті системного тлумачення міжнародних стандартів, закріплених в документах ООН та Ради Європи про права людини.

Так ст. 7 Загальної декларації прав людини визначає, що всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (ст. 8) (Загальна декларація прав людини, 1948). Водночас, як відзначають науковці, такі норми потребують конкретизації і доповнення з боку норм внутрішньодержавного права, оскільки містять найбільш загальні положення, які в кожній окремій державі мають свою специфіку (Ляпкін, 2013; Бабкова, 2015: 136-137). Отже, на рівні національного законодавства має бути встановлений чіткий механізм реалізації права на звернення, в тому числі до адміністративного суду, адже означені статті підлягають розширеному тлумаченню та охоплюють весь спектр звернень, використовуючи який, людина має можливості для захисту та поновлення своїх прав від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Серед основних міжнародно-правових актів з прав людини, якими, хоч і опосередковано, регламентується право на звернення до адміністративного суду варто згадати і про Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966). До норм, які мають значення для реалізації права людини на звернення до адміністративного суду слід віднести в першу чергу ч. 3 ст. 2. Пакту, згідно якої кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується: «а) забезпечити всякій особі, права і свободи якої порушено, ефективний засіб правового захисту, *навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні*; б) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, *встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту*».

Також слід визнати значущість Принципів, які стосуються статусу національних установ, що займаються заохоченням і захистом прав людини (Паризькі принципи), які є додатком до резолюції 48/134 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 р. (National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights, 1993). У резолюції 48/134 підкреслюється, що ефективна *імплементация міжнародних стандартів прав людини є можливою винятково за наявності заходів та інституцій на національному рівні*. Такі інституції мають не тільки підтримувати та захищати права людини, але й розвивати публічну свідомість щодо таких прав та свобод (Деркач, 2019: 126).

Хоча наведені норми мають загальний характер та не містять конкретні засади щодо права на звернення до адміністративного суду, проте вони створюють безпосередні умови для його практичного забезпечення. Так означені положення знайшли безпосереднє відображення та конкретизовані у ч. 4 ст. 125 Конституції України, відповідно до якої з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Серед документів універсального характеру варто зазначити і про Віденську декларацію та Програму дій, що були схвалені на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 р. У ст. 83 Віденської декларації міститься припис урядам – включити стандарти, що містяться в міжнародних договорах з прав людини у внутрішнє законодавство та зміцнити національні структури, інститути та органи суспільства, які відіграють роль у справі заохочення та захисту прав людини (Vienna Declaration and Programme of Action, 1993).

Єдиним міжнародно-правовим документом, яким безпосередньо унормовано зобов'язання відповідних суб'єктів гарантувати право на звернення до адміністративного суду, є резолюція 53/144 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1998 р., якою затверджено Декларацію про право і обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини і основоположні свободи (Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms, 1998). Так відповідно до ч. 3 ст. 9 «кожна людина, індивідуально та спільно з іншими, має, зокрема, право: а) у зв'язку з порушеннями прав людини та основних свобод *внаслідок політики та дій окремих посадових осіб та державних органів подавати скарги чи інші відповідні звернення до компетентних національних судових, адміністративних чи законодавчих органів* або до будь-якого іншого компетентного органу, передбаченого правовою системою держави, які повинні винести своє рішення щодо цієї скарги без невинуватої затримки».

Враховуючи безпосередньо європейський вектор розвитку України, ми не можемо оминати і європейські стандарти прав людини. Так науковці відзначають, що в загальній системі міжнародних стандартів прав людини, як окремої категорії, можна виділити окрему її частину – європейські стандарти прав людини (Наливайко, Степаненко, 2019: 54). Саленко О., класифікуючи загально визнані міжнародні стандарти в сфері судустрою й статусу суддів, в окрему групу виділяє загально визнані європейські стандарти – міжнародні стандарти, закріплені в європейських міжнародних правових актах. До цієї групи європейського рівня міжнародних стандартів відносять принципи та норми, закріплені в міжнародних документах, ухвалених під егідою Ради Європи; загально визнані міжнародні стандарти Європейського Союзу (Саленко, 2014: 266).

Головним міжнародним документом у сфері захисту прав людини на рівні Європи є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) 1950 р. (Конвенція про захист

прав людини і основоположних свобод, 1950), яка закріплює механізм міжнародного контролю, що виражається в діяльності Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Відповідно до ст. 1 Закону України від 17 липня 1997 р. «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до неї» (Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції, 1997) Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикції ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Отже Україною взято зобов'язання щодо дотримання і захисту прав і свобод людини у розумінні їх ЄСПЛ. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. (Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини, 2006) зобов'язав суди України застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права (ст. 17), що засвідчує загальнообов'язковість їх норм. Отже, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є частиною національного законодавства України і підлягає і застосовується у порядку, передбаченому для норм національного законодавства (ч. 1 ст. 19 «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р.). При цьому визнається принцип пріоритетності норм міжнародного права у випадку, якщо вони суперечать нормам національного законодавства України (ч. 2 ст. 19 «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р.).

Ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «Право на справедливий суд» визначає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Ст. 13 Конвенції «Право на ефективний засіб правового захисту» визначає, що кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Буквальне тлумачення ст. 6 Конвенції свідчить про можливість застосування утверджених в ній стандартів виключно до цивільного та кримінального судочинства. Проблеми виникають, коли спір виникає між приватними особами і державою з приводу прав, що віднесені національним законодавством до сфери адміністративного судочинства. Водночас аналіз практики ЄСПЛ дозволяє стверджувати про можливість застосування ст. 6 Конвенції і в адміністративному судочинстві.

Так, у п. 60 рішення у справі «Deumeland v. Germany» (Доймеланд проти Федеративної Республіки Німеччина) від 29 травня 1986 р. Суд зазначив, що «відповідно до встановленої практики Суду поняття «цивільні права та обов'язки» не може тлумачитися виключно в аспекті внутрішнього права держави-відповідача... Ст. 6 охоплює не тільки приватноправові спори у традиційному розумінні, тобто спори між фізичними особами або між приватною особою і державою, тією мірою, якою остання виступає як суб'єкт цивільного права, а не як носій публічної влади. Характер законодавства, яке визначає, як питання буде вирішено, ... та орган влади, наділений компетенцією з такого питання..., не мають істотного значення, останній може бути «загальним судом», «адміністративним органом» тощо... Значення має тільки характер спірного права...» (Judgement in Case of Deumeland v. Germany, 1986; Рудик, 5: 189).

Тобто при вирішенні питання чи належить та чи інша справа до сфери «цивільного права» в контексті ст. 6 Конвенції, «до уваги слід брати не формальні ознаки чи галузеву приналежність, а характер права» («König v. Germany» (Кьоніг проти Федеративної Республіки Німеччина)) (Case of König v. Germany, 1978); «характер законодавства, на підставі якого вирішується дане питання (цивільне, комерційне, адміністративне та ін.), і органу, на який покладені повноваження з його вирішення (звичайний суд, адміністративний орган та ін.), не мають великого значення» («Ringelsen v. Austria» (Рінгайзен проти Австрії, 1971).

У справі «Ringelsen v. Austria» (Рінгайзен проти Австрії) ЄСПЛ також зробив висновок, що: «Не обов'язково, щоб обидві сторони судового розгляду були приватними особами. Формулювання п. 1 ст. 6 мають ширше значення. Формулювання французькою мовою – contestations sur (des) droits et obligations de caractère civil (спори про права та обов'язки цивільного характеру) – стосується всіх спорів, результат яких має визначальне значення для прав та обов'язків приватних осіб. Формулювання англійською мовою – determination of ... civil rights and obligations («визначення... цивільних прав та обов'язків») – підтверджує це тлумачення». Також суд відмітив, що «у разі виникнення спору між приватною особою та органом не має значення те, чи виступав останній «як приватна особа або як суверенний орган» (Case of Ringelsen v. Austria (Merits), 1971).

Водночас є прецедентні приклади, які ЄСПЛ відмовився розглядати як цивільні і вирішив, що ст. 6 не розповсюджується на судові процедури у національних судах, предметом яких були такі правовідносини: загальні питання оподаткування і розмірів податкових ставок («Georgiadis v. Greece» (Георгіадіс проти Греції)), право висуватися на державні посади («Habsburg-Lothringen v. Austria» (Габсбург-Лотринген проти Австрії)), право на одержання безкоштовної освіти («Simeon Szypusz v. The United Kingdom» (Симеон проти Сполученого Королівства)), відмова у видачі паспорту («Peltonen v. Finland» (Пелтонен проти Фінляндії)). Спори стосовно депортації з країни, імміграції та надання притулку також, за загальним правилом, не підпадають під дію ст. 6, якщо не зачіпають інших відносин цивільно-правового чи кримінально-правового характеру. Ці питання зазвичай розглядаються як такі, що відносяться до сфери публічного права, якщо

заявник не зможе довести, що мова йде про інше право, передбачене Конвенцією (Давидчук; Право на справедливий судовий розгляд).

728 жовтня 2002 р. Радою Європи була організована Перша Конференція Голів Вищих Адміністративних судів Європи під назвою «Можливість та сфера судового контролю над адміністративними рішеннями». Результатом Конференції стало прийняття її учасниками висновків, в яких вони виказали підтримку розпочатій діяльності Проектної групи з адміністративного права. На конференції було наголошено (а згодом відображено в документах Проектної групи з адміністративного права), що на рівні Конвенції про захист прав людини та основних свобод загальні стандарти судового адміністративного процесу закріплені в ст. 13 та п. 1 ст. 6. Однак, оскільки початково (це впливає з буквального тлумачення положень Конвенції) не передбачалось поширення ст. 6 на розгляд адміністративних справ, застосування її щодо судового адміністративного процесу підлягає обґрунтуванню. У висновках за результатами проведеної Конференції було зазначено, що не дивлячись на організаційні відмінності в різних державах, адміністративний процес має відповідати загальним стандартам, що закріплені в правових системах держав-членів, або процесуальним гарантіям, які прямо закріплені в Конвенції про захист прав людини та основних свобод, зокрема в ст.ст. 6 та 13 (The possibility and scope of the judicial control of administrative decisions, 2002; Хворостянкін, 2005).

У п. 27 рішення у справі «Ferrazzini v. Italy» (Феррацціні проти Італії) від 12 липня 2001 р. ЄСПЛ відзначив, що «за п'ятдесят років, що минули з часу прийняття Конвенції, відносини між особою та державою набули очевидного розвитку в багатьох сферах, при цьому державне регулювання дедалі більше поширюється у сфері приватноправових відносин. Це спонукало Суд зробити висновок, що провадження, які за національним правом класифікуються як частина «публічного права», можуть підпадати під сферу застосування «цивільної» частини ст. 6, якщо підсумок розгляду відповідної справи має вирішальне значення для приватних прав і обов'язків, коли йдеться, наприклад, про продаж землі, управління приватною клінікою, майнові інтереси, надання адміністративного дозволу стосовно умов професійної практики чи ліцензії на обслуговування алкогольними напоями... Крім того, дедалі більше втручання держави у сферу повсякденного життя людини, наприклад у питанні її соціального захисту, вимагають від Суду аналізу наявності характеристик публічного права і приватного права перед тим, як робити висновок про класифікацію заявленого права як «цивільного»...» (Case of Ferrazzini v. Italy, 2001).

В контексті нашого дослідження варто звернутися і до рішення ЄСПЛ у справі «Golder v. the United Kingdom» (Голдер проти Сполученого Королівства) в якому було сформовано дуже важливий прецедент. У справі ЄСПЛ мав прийняти рішення щодо питання «чи обмежується п. 1 ст. 6 по суті гарантією права на справедливий судовий розгляд, коли процес уже ведеться, або він визнає також право доступу до правосуддя кожного, хто хоче звернутися до суду, в разі спору про його права та обов'язки цивільно-правового характеру?». У рішенні ЄСПЛ було висловлено позицію, що «процесуальні гарантії, викладені у ст. 6 Конвенції, забезпечують кожному право звертатися до суду з позовом щодо своїх цивільних прав та обов'язків. Право на доступ до суду є невід'ємною частиною права, що міститься у п. 1 ст. 6 Конвенції. Таким чином ст. 6 Конвенції втілює «право на суд», в якому право на доступ до суду, тобто право ініціювати в судах провадження з цивільних питань становить один з його аспектів» (Judgement in Case Of Golder v. United Kingdom, 1975).

Висновки. Отже з наведеного вбачається, що міжнародні стандарти тісно пов'язані з принципами, які лежать в основі правового статусу людини і громадянина та є одночасно і відображенням, і втіленням загальнолюдських цінностей та ідеалів, що відображені у сучасних правових концепціях цивілізаційного розвитку, виступають у якості універсальної шкали цінностей та правового орієнтиру для розвитку національних законодавств. Тобто міжнародні стандарти встановлюють універсальні параметри, на які має орієнтуватися кожна окрема держава при регламентації та забезпеченні прав людини на національному рівні.

Проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що в основних міжнародно-правових документах з прав людини і громадянина прямо не закріплено право на звернення до адміністративного суду, воно опосередковано впливає в результаті системного тлумачення міжнародних стандартів, закріплених в документах ООН та Ради Європи про права людини.

Можна виділити такі загальні міжнародні стандарти, які хоч і не містять конкретні засади щодо права на звернення до адміністративного суду, проте створюють безпосередні умови для його практичного забезпечення та реалізації: рівність перед законом та рівний захист законом (ст. 7 Загальної декларації прав людини); гарантія ефективного поновлення у правах компетентними національними судами (ст. 8 Загальної декларації прав людини); забезпечення ефективного засобу правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні (ч. 3 ст. 2. Міжнародного пакту про громадянські і політичні права).

Єдиним міжнародно-правовим документом, яким безпосередньо унормовано зобов'язання відповідних суб'єктів гарантувати право на звернення до адміністративного суду, є резолюція 53/144 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1998 р., якою затверджено Декларацію про право і обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загальнознані права людини і основоположні свободи.

В межах Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод міжнародні стандарти реалізації права на звернення до адміністративного суду регламентовано п. 1 ст. 6 та ст. 13. П. 1 ст. 6 Конвенції з урахуванням прецедентної практики ЄСПЛ підлягає розширеному тлумаченню – при вирішенні питання чи належить той чи інший спір до таких, що підпадають під дію означеної статті «має значення не характер

національного законодавства, а характер права», тобто наведена норма стосується зокрема спорів приватних осіб із суб'єктами владних повноважень, «результат яких має визначальне значення для приватних прав та обов'язків».

Отже міжнародні стандарти реалізації права на звернення до адміністративного суду є складовою міжнародних стандартів забезпечення права на суд та права на доступ до суду. Право на доступ до суду відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ є невід'ємною частиною права, визначеного п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та передбачає забезпечену можливість ініціювання судового процесу, тобто безпосередньо право на звернення до суду, зокрема адміністративного.

Список використаних джерел:

1. Бабкова В. Міжнародні стандарти як джерела судового права України. *Право України*. 2015. № 7. С. 136–143.
2. Битяк Ю., Барабаш Ю., Кучерявенко М. Правова доктрина України: у 5 т. Т. 2: Публічно-правова доктрина України; за заг. ред. Ю. Битяка. Х.: Право, 2013. 864 с.
3. Бринцев В. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: моногр. Х., 2010. 464 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: <https://slovnkyk.me/dict/vts/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B D%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82#:~:text=%2D%D1%83%2C%20%D1%87,%2C%20%D1%80%D0%BE%D0 %B7%D0%BC%D1%96%D1%80%D0%BE%D0%BC%2C%20%D0%B2%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%8E%20 %D1%96%20%D1%82>
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів / автор. кер. проекту, гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2002. 1428 с.
6. Владишевська В. Поняття міжнародних стандартів у сфері правосуддя: особливості термінології та класифікації. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 47–50.
7. Войтович І. Європейські стандарти справедливого суду та їх застосування в адміністративному судочинстві України. *Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 1-2 жовт. 2015 р.). К.: Ваіте, 2015. С. 188–192.
8. Давидчук О. Європейська Конвенція з прав людини та цивільне право. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-7.htm>.
9. Деркач А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини та їх відображення в Конституції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 124–127.
10. Джафарова О. В., Синицька Я. П. Судові рішення в адміністративному судочинстві : питання теорії та практики : моногр. Харків : Вид-во ХНУВС, 2014. 238 с. <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17191>
11. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
13. Лапкін А. Правові основи прокурорської діяльності : наук.-практ. посіб. за ред. Каркача П. 2-ге вид., змін, і доповн. Х., 2013. 320 с.
14. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
15. Наливайко Л., Степаненко К. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
16. Право на справедливий судовий розгляд. URL: <http://tools2.work/?question=293>
17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. ст. 260.
18. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. ст. 540.
19. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. ст. 263.
20. Рудик П. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. Конституційне право. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 74–80.
21. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2014. Iunie. С. 263–269.
22. Хворостянкін А. Європейські стандарти адміністративного процесу. *Юридичний журнал*. 2005. № 11. С. 100–110.
23. Case of Ferrazzini v. Italy (Application no. 44759/98). Strasbourg 12 July 2001: The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-59589&filename=001-59589.pdf&TID=zoeomdamwv>
24. Case of König v. Germany (Application no. 6232/73). Strasbourg 28 June 1978: The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57512&filename=CASE%20OF%20 K%C3%96NIG%20v.%20GERMANY.docx&logEvent=False>
25. Case of Ringeisen v. Austria (Merits) (Application no 2614/65). Strasbourg 16 July 1971: The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-57566&filename=CASE%20 OF%20RINGEISEN%20v.%20AUSTRIA%20>
26. Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms adopted 09 December 1998 by General Assembly resolution 53/144.

URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-and-responsibility-individuals-groups-and>

27. First Conference of the Presidents of Supreme Administrative Courts in Europe on «The possibility and scope of the judicial control of administrative decisions», Strasbourg (France), 7–8 October 2002. URL: https://www.uni-speyer.de/fileadmin/Lehrstuehle/Stelkens/Pan-European_Principles/CJ-DA_2002_6_E_Report_15th_meeting.htm
28. Judgement in Case of Deumeland v. Germany. (Application no. 9384/81). European Court of Human Rights. Court (plenary). 29 May 1986. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-73684&filename=DEUMELAND%20v.%20GERMANY.pdf>
29. Judgement in Case Of Golder v. United Kingdom (Application no. 4451/70) . The United Kingdom 21 February 1975: The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57496&filename=001-57496.pdf>.
30. National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights: Resolution 48/134 adopted by the UN General Assembly on 20 December 1993 (on the report of the Third Committee (A/48/632/Add.2)). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/116/24/PDF/N9411624.pdf?OpenElement>
31. Vienna Declaration and Programme of Action adopted 25 June 1993 by the World Conference on Human Rights in Vienna. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>

References:

1. Babkova, V. (2015). Mizhnarodni standarty yak dzherela sudovoho prava Ukrayiny [International standards as sources of judicial law of Ukraine]. *Pravo Ukrayiny*. № 7. S. 136–143. [in Ukrainian].
2. Bytyak, YU., Barabash, YU., Kucheryavenko, M. (2013). Pravova doktryna Ukrayiny: u 5 t. T. 2: Publichno-pravova doktryna Ukrayiny; za zah. red. YU. Bytyaka. KH.: Pravo, 864 s. [in Ukrainian].
3. Bryntsev, V. (2010). Standarty pravovoyi derzhavy: vtilennya u natsional'nu model' orhanizatsiynoho zabezpechennya sudovoyi vlady [Standards of the rule of law: implementation in the national model of organizational support of the judiciary]: monohr. X., 464 s. [in Ukrainian].
4. Velykyytлумachnyyslovnysuchasnoyimovy[Alargeexplanatorydictionaryofthetmodernlanguage].URL:<https://slovyk.me/dict/vts/%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%82#:~:text=%2D%D1%83%2C%20%D1%87.,%2C%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%80%D0%BE%D0%BC%2C%20%D0%B2%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%8E%20%D1%96%20%D1%82> [in Ukrainian].
5. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] : 170 000 sliv / avtor. ker. proektu, hol. red. V. T. Busel. K.; Irpin': Perun, 2002. 1428 s. [in Ukrainian].
6. Vladyshevs'ka, V. (2016). Ponyattya mizhnarodnykh standartiv u sferi pravosuddya: osoblyvosti terminolohiyi ta klasyfikatsiyi [The concept of international standards in the sphere of justice: peculiarities of terminology and classification]. *Yurydychnyy visnyk*. 2016. № 3. S. 47–50. [in Ukrainian].
7. Voytovych, I. (2015). Yevropeys'ki standarty spravedlyvoho sudu ta yikh zastosuvannya v administratyvnomu sudochynstvi Ukrayiny [European standards of a fair trial and their application in administrative proceedings of Ukraine]. *Zakhyst prav lyudyny v administratyvnomu sudochynstvi: suchasnyy stan i perspektyvy rozvytku v Ukrayini: zbirnyk materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Kyiv, 1-2 zhovt. 2015 r.). K.: Vaite, S. 188–192. [in Ukrainian].
8. Davydchuk, O. Yevropeys'ka Konventsiya z prav lyudyny ta tsyvil'ne pravo [The European Convention on Human Rights and Civil Law] . URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-7.htm> [in Ukrainian].
9. Derkach, A. (2019). Mizhnarodno-pravovi standarty zakhystu prav lyudyny ta yikh vidobrazhennya v Konstytutsiyi Ukrayiny [International legal standards for the protection of human rights and their reflection in the Constitution of Ukraine]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 8. S. 124–127. [in Ukrainian].
10. Dzhafarova, O. V., Synyts'ka, YA. P. (2014). Sudovi rishennya v administratyvnomu sudochynstvi : pytannya teorii ta praktyky [Court decisions in administrative proceedings: issues of theory and practice] : monohr. Kharkiv : Vyd-vo KHNUVS, 238 c. <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17191> [in Ukrainian].
11. Zahal'na deklaratsiya prav lyudyny [Universal Declaration of Human Rights]. Prynyata i proholoshena rezolyutsiyeyu 217A (III) Heneral'noyi Asambleyi OON vid 10 hrudnya 1948 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text [in Ukrainian].
12. Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols)]. (Yevropeys'ka konventsiya z prav lyudyny) vid 4 lystopada 1950 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
13. Lapkin, A. (2013). Pravovi osnovy prokurors'koyi diyal'nosti [Legal basis of prosecutor's activity] : nauk.-prakt. posib. za red. Karkacha P. 2-he vyd., zmin, i dopovn. X., 320 s. [in Ukrainian].
14. Mizhnarodnyy pakt pro hromadyans'ki i politychni prava [International Covenant on Civil and Political Rights]. Prynyato 16 hrudnya 1966 roku Heneral'noyi Asambleyeyu OON. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text [in Ukrainian].
15. Nalyvayko, L., Stepanenko, K. (2019). Mizhnarodno-pravovi standarty prav lyudyny [International legal standards of human rights] : navch. posibnyk. Dnipro: DDUVS, 184 s. [in Ukrainian].
16. Pravo na spravedlyvyy sudovyy roz'hlyad [Right to a fair trial]. URL: <http://tools2.work/?question=293>. [in Ukrainian].
17. Pro vykonannya rishen' ta zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny [On the implementation of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights] : Zakon Ukrayiny vid 23 lyutoho 2006 roku № 3477-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. 2006. № 30. st. 260. [in Ukrainian].

18. Pro mizhnarodni dohovory Ukrainy [On international treaties of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 29 chervnya 2004 roku № 1906-IV. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2004. № 50. st. 540. [in Ukrainian].
19. Pro ratyfikatsiyu Konventsiyi pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsiyi [On the ratification of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and Protocols Nos. 2, 4, 7 and 11 to the Convention] : Zakon Ukrainy vid 17 lypnya 1997 roku № 475/97-VR. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 1997. № 40. st. 263. [in Ukrainian].
20. Rudyk, P. (2019). Osnovni mizhnarodno-pravovi ta yevropeys'ki standarty u sferi pravosudivstva ta yikh vplyv na zabezpechennya yednosti sudovoyi praktyky [Main international legal and European standards in the field of justice and their impact on ensuring the unity of judicial practice]. *Konstytutsiynе pravo. Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2019. № 4. S. 74–80. [in Ukrainian].
21. Salenko O. Mizhnarodni standarty u sferi sudoustrovy ta statusu suddiv, yikh zmist i klasyfikatsiya [International standards in the field of the judiciary and the status of judges, their content and classification]. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2014. Iunie. S. 263–269. [in Moldova].
22. Khvorostyankina, A. (2005). Yevropeys'ki standarty administratyvnoho protsesu [European standards of the administrative process]. *Yurydychnyy zhurnal*. 2005. № 11. S. 100–110. [in Ukrainian].
23. Case of Ferrazzini v. Italy (Application no. 44759/98). Strasbourg 12 July 2001: The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-59589&filename=001-59589.pdf&TID=zoeomdamwv>
24. Case of König v. Germany (Application no. 6232/73). Strasbourg 28 June 1978: The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57512&filename=CASE%20OF%20K%C3%96NIG%20v.%20GERMANY.docx&logEvent=False>
25. Case of Ringeisen v. Austria (Merits) (Application no 2614/65). Strasbourg 16 July 1971: The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf/?library=ECHR&id=001-57566&filename=CASE%20OF%20RINGEISEN%20v.%20AUSTRIA%20>
26. Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms adopted 09 December 1998 by General Assembly resolution 53/144. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-and-responsibility-individuals-groups-and>
27. First Conference of the Presidents of Supreme Administrative Courts in Europe on «The possibility and scope of the judicial control of administrative decisions», Strasbourg (France), 7–8 October 2002. URL: https://www.uni-speyer.de/fileadmin/Lehrstuehle/Stelkens/Pan-European_Principles/CJ-DA_2002_6_E_Report_15th_meeting.htm
28. Judgement in Case of Deumeland v. Germany. (Application no. 9384/81). European Court of Human Rights. Court (plenary). 29 May 1986. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-73684&filename=DEUMELAND%20v.%20GERMANY.pdf>
29. Judgement in Case Of Golder v. United Kingdom (Application no. 4451/70) . The United Kingdom 21 February 1975: The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57496&filename=001-57496.pdf>
30. National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights: Resolution 48/134 adopted by the UN General Assembly on 20 December 1993 (on the report of the Third Committee (A/48/632/Add.2). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/116/24/PDF/N9411624.pdf?OpenElement>
31. Vienna Declaration and Programme of Action adopted 25 June 1993 by the World Conference on Human Rights in Vienna. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>